George Bogdan ȚÂRA
(Universitatea de Vest din Timișoara)

Școala Ardeleană și latinitatea „altfel” a limbii române. Substantivul

Abstract: (*The Transylvanian School and the “Different” Latinity of the Romanian Language*) The members of the Transylvanian School were the first to write works on the language norm (grammar books, dictionaries, glossaries), using them to argue in favor of the Latin character of Romanian, as this was their main goal, to prove the Latinity of Romanian language. Our work aims to emphasize the idea of how they present Romanian lexicon in front of local as well as foreign educated audiences, well acquainted with Latin, proves to be a fair point of view, and it makes the difference between the etymology of a Romanian term and its semantic equivalent in Latin. In doing so, the present work employs examples from *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae*, Samuil Micu and Gheorghe Șincai (Viena 1780), Gheorghe Șincai (Viena 1805), from *Grammatica daco-romana sive valachica*, Ioan Alexi (Viena, 1826) and from *Lexicon valachico-latino-hungarico-germanicum* (Buda 1825). Our main argument states that a series of Romanian words of Latin origin do not receive, as equivalent, their Latin etymon but rather their respective correspondent from classic Latin. Therefore, the direct relationship between Romanian and Latin is overlooked by the reader. Taking into consideration as much cases as possible, we notice that in doing so the philologists from Transylvania have indirectly emphasized the Latinity of Romanian language, as well as its closeness to Romance languages, based on some lexical and semantical mutual developments, and on Romanian’s particularity as compared to both Romance languages, and Latin.

Keywords: *Transylvanian School, grammar, dictionary, classic Latin, vulgar and late Latin*

Rezumat: Având ca preocupare dominantă sublinierea latinității limbii române, reprezentanții Școlii Ardelene au scris primele lucrări de normare a limbii (gramatici, dicționare, glosare) prin care au dorit să argumenteze caracterului latin al românei. Lucrarea noastră își propune să evidențieze, pe baza unor exemple excerptate din *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae*, Samuil Micu și Gheorghe Șincai (Viena 1780), Gheorghe Șincai (Viena 1805), din *Grammatica daco-romana sive valachica*, Ioan Alexi (Viena, 1826) și din *Lexicon valachico-latino-hungarico-germanicum* (Buda 1825), ideea că prezentarea lexicului românesc în fața cititorilor străini și români culți, cunoscători ai limbii latine, dovedește o viziune corectă, care face diferența între etimologia unui termen românesc și echivalentul semantic al acestuia în limba latină. Argumentul principal pe care îl avem în vedere este faptul că o serie de cuvinte românești de origine latină nu primesc, ca echivalent, etimonul lor latin, ci corespondentul din latina clasică. Astfel, legătura directă dintre română și latină nu mai este pusă în evidență. Luând în considerare un număr cât mai mare de cazuri, vom observa că, procedând astfel, filologii ardeleni ilustrau, în mod indirect, latinitatea românei, apropierea ei de limbile romanice, pe baza unor evoluții lexicale și semantice comune, precum și identitatea românei față de acestea și față de latină.

Cuvinte-cheie: *Școala Ardeleană*, *gramatică*, *dicționar*, *latină clasică*, *latină vulgară și târzie*

BDD-A31442 © 2020 Jatepress
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 20:13:03 UTC)

1. Deși interpretarea activității Școlii Ardelene cunoaște perspective noi în lingvistica actuală[1], ideea de *latinitate* este considerată până astăzi „punctul central de referință" (Simion 2018, IX) al programului primei generații de filologi români. Aceștia, convinși ei înșiși de importanța apartenenței, prin limbă, la familia culturilor descendente în mod direct din lumea latină, s-au dedicat cu pasiune nu numai pentru a forma conștiința romanității propriei națiuni (vezi Simion 2018, X), ci și pentru a fundamenta această descendență în fața exigenței științifice a neamurilor „școlite" din Europa epocii lor. Prin urmare, proiectul lor amplu de cercetare sincronică și diacronică a limbii „[…] avea drept scop principal demonstrarea, prin toate mijloacele posibile, a latinității limbii române" (Ghețe 1982, 121).

În contextul activității filologice a Școlii Ardelene, demonstrarea latinității românei s-a făcut în paralel cu crearea de instrumente necesare pentru înțelegerea, descrierea și normarea limbii: gramatici, glosare și dicționare (lexicoane). În general, perioada cuprinsă între 1780 și 1825 este considerată „etapa de lexicografie propriu- zisă a Școlii ardelene" (Nicolescu 1971, 52). Începând cu *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae* (1780), continuând cu îndelunga elaborare a *Lexiconului de la Buda* (1825) și terminând cu *Grammatica daco-romana sive valachica* (1826) a lui I. Alexi, lucrările publicate[2] în această perioadă au stabilit un fond de cuvinte care a scos în evidență legătura dintre română și latină, asemenea celorlalte limbi romanice recunoscute. Singura metodă științifică de dovedire a filiației dintre cele două limbi era cercetarea etimologiei cuvintelor, însă glosarele atașate celor două gramatici nu și-au propus, în niciun moment, să precizeze originea cuvintelor. În mod surprinzător, Samuel Micu nu părea interesat de etimologia cuvintelor nici în încercările sale lexicografice și chiar îi reproșa lui Ștefan Crișan, autorul *Dicționarului româno-latino-maghiaro-german* (terminat în 1802), faptul că, deși este o lucrare științifică, aceasta „caută însă mai mult să demonstreze originea și proveniența limbii române din latină, decît să fie utilă tinerimii care așteaptă să i se clarifice limba, nu originea ei și provenința cuvintelor" (S. Micu apud Nicolescu 1971, 65). Cele două dicționare[3] la care a lucrat Samuil Micu, lucrări ce reprezintă faza inițială a *Lexiconului de la Buda* (1825), nu conțin observații de ordin etimologic, acestea fiind introduse mai târziu, de către Ioan Corneli[4], pentru a fi revizuite și completate ulterior de Petru Maior. În final, *Lexiconul de la Buda* a devenit o lucrare decisivă pentru sublinierea latinității limbii române atât prin precizarea etimologiilor[5], cât mai ales „prin simpla așezare a corespondentului latin

[1] Vezi Gheorghe Chivu, *The Transylvanian School – a new assessment*, in „Diversité et identité culturelle en Europe", XVI, nr. 2, 2019, p. 47-56.
[2] Sau rămase în manuscris, cum s-a întâmplat cu gramaticile elaborate de I. Budai-Deleanu sau cu dicționarul lui Ștefan Crișan.
[3] *Dictionarium valachico-latinum* (terminat în 1801) și un dicționar latin-român-unguresc-german (terminat în 1805).
[4] Vezi Nicolescu 1971, 80.
[5] În jur de 1000 sunt considerate corecte, dintre cele aproximativ 10.000 de cuvinte explicate în dicționar.

BDD-A31442 © 2020 Jatepress
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 20:13:03 UTC)

după cel românesc. Pentru orice om de bună credință, asemănarea de formă dintre cele mai multe cuvinte românești și corespondentele lor latinești, subliniată și de diferențele între aceleași cuvinte latinești și corespondentele străine (maghiare și germane), constituia dovada cea mai elocventă a latinității limbii române" (Nicolescu 1971, 84).

2. După cum se poate constata parcurgând inventarul de termeni selectați în cele două gramatici menționate și în *Lexicon...*, nu toate cuvintele românești de origine latină primesc drept corespondent termenii latinești ce reprezintă etimoanele lor.

Chiar dacă, „în vocabularul lor de numai 11 pagini, Micu și Șincai au ales din cel al lui Nagy, desigur nu în mod întâmplător, acele domenii în care termenii românești uzuali sînt mai ales de origine latină" (Ursu 1971, 8), simpla alăturare a termenilor celor două limbi nu mai este evidentă pentru descendența unora din cele mai importante cuvinte românești, deoarece, dintre cuvintele de origine latină selectate în *Elementa...*, o parte însemnată au drept corespondente latinești cuvinte din latina clasică, altele decât etimoanele cuvintelor românești. Astfel, glosarul lui S. Micu și Gh. Șincai, neavând observații etimologice, nu scoate în evidență în mod explicit legătura dintre unii termeni românești din lexicul fundamental și originea lor latină. Această relație rămâne accesibilă, parțial, numai cunoscătorilor limbii latine, români sau, mai curând, străini[1]. D. Macrea observa faptul că autorii primei gramatici tipărite a limbii române demonstrau latinitatea limbii lor prin raportare la latina clasică: „Les auteurs de l'*Elementa* de 1780 ont démontré la latinité du roumain, en le rapportant, comme on procédait alors pour toutes les langues romanes, au latin classique, tout en soutenant que le roumain, comme l'italien, l'espagnol et le français, est « corrompu » du latin classique" (Macrea 1971, 1344). După aproape jumătate de secol (1826), Ioan Alexi procedează în același mod, ceea ce dovedește că ambele gramatici scrise în limba latină, prin glosarele românești pe care le conțineau, urmăreau să facă cunoscut lexicul de bază al românei prin raportarea la limba de referință în epocă: latina scrierilor clasice.

Cu toate acestea, simpla punere în paralel a celor două limbi era, totodată, o demonstrație implicită a latinității românei, însă o demonstrație lipsită de excese și de obstinația de a echivala cuvântul românesc cu etimonul de la care a evoluat sub aspectul formei și, mai ales, al sensului. Așadar, adresându-se unor cititori cunoscători ai limbii latine, autorii gramaticilor românești erau preocupați de redarea echivalentului semantic al cuvântului românesc în latina clasică și, în mai mică măsură, de etimologia acestuia. Precizarea etimologiei s-a făcut, programatic[2], doar în

[1] „Vrînd să alcătuiască o gramatică elementară a limbii române, nu atît pentru studiul ei de către români, cît mai ales pentru a demonstra prin ea originea latină a limbii române, Samuil Micu a găsit în structura lucrării lui Nagy, scrisă în limba latină, o serie de elemente de care avea nevoie pentru punerea în practică a intenției sale" (Ursu 1971, 14).

[2] „Eu am fost acela, mărturisește Maior, care am sfătuit pe Vasilie Coloși, ca în dicționarul său în patru limbi să deie pluralul la orișice substantiv românesc, precum și etimologia cuvintelor românești" (apud Pervain și Protase 1970, 13); „Textul raportat lasă să se întrevadă două idei-cheie ale lui Maior: se impune

BDD-A31442 © 2020 Jatepress
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 20:13:03 UTC)

Lexicon, la sfârșitul fiecărui articol de dicționar, după ce, în prealabil, au fost menționate tot echivalentele din latina textelor clasice. Folosind această metodă corectă din punct de vedere științific, autorii asigurau credibilitatea propriilor lucrări în fața unor posibili cititori specializați, cunoscători în special ai latinei clasice și ai latinei scrise din epoca lor.

Această metodă nu știrbește cu nimic latinitatea limbii române, ci îi scoate în evidență individualitatea, etimoanele termenilor românești regăsindu-se tot în latină. Ideea de bază a filologilor Școlii Ardelene rămâne dovedirea originii latine a românei chiar și atunci când etimonul latin este diferit de corespondentul clasic, de vreme ce și unul, și celălalt aparțin limbii latine. Prin urmare, nu se pune problema originii, ci a selecției și a evoluției semantice a unor termeni.

Legată strâns de ideea de latinitate a românei este și cea de apartenență a ei la familia limbilor romanice care dobândiseră deja un prestigiu cultural până în epoca Școlii Ardelene. Astfel, diferențele semantice față de latina clasică devin argumente în favoarea apropierii românei de celelalte limbi romanice sau de dialecte ale acestora. Chiar dacă „la struttura latina del romeno è dunque determinata da elementi sociali e culturali specifici" (Niculescu 2007, 39) în lipsa unui contact direct cu limbile romanice, nu sunt puține cazurile de evoluție semantică asemănătoare a cuvintelor moștenite din latină.

3. Corpusul excerptat din glosarele celor două gramatici (*Elementa...* (1870 și 1805) și *Grammatica...* (1826)), prin comparație cu *Lexiconul...* (1825), pe baza termenilor românești echivalați cu cuvinte din latina clasică, diferite de etimoanele lor, cuprinde substantive moștenite sau derivate în română de la baze latinești. Acest fapt devine un argument suplimentar pentru concepția lexicografică a Școlii Ardelene care, în modelul de limbă pe care l-a propus, a acordat primul loc cuvintelor vechi, „strămoșești", de bază, cunoscute de vorbitori, relevante prin ele însele pentru originea latină a românei[1].

3.1 Termeni moșteniți în română, cu sens diferit față de latina clasică și față de limbile romanice

ca *Lexiconul* să fie oglinda fidelă a unei limbi unitare, curat românească, și să indice etimologia cuvintelor, științific stabilită. Ambele păreri se subordonau nevoii de a demonstra, și pentru rațiuni politice, latinitatea limbii noastre: «... ca să se vadă» că vorbele românești sînt «asemene» altor cuvinte din «limba italienească, spaniolească și frîncească, sau din aceste luate» (Pervain și Protase 1970, 15).

[1] „To enrich this lexicon, which relied on the literary tradition, the Transylvanian scholars would recommend, in addition to the neological loan, intensely commented on by the researchers dealing with the Transylvanian School, the use of old words of Latin origin, referred to as «adevărate strămoșești» ('truly ancestral') or «tocma românești» ('Romanian indeed'), «vorbe de rădăcină» ('root words') often forgotten or preserved in conservative areas and dialectal variants spoken even south of the Danube" (Chivu 2019, 52).

BDD-A31442 © 2020 Jatepress
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 20:13:03 UTC)

Bărbat (< lat. *barbatus, -a, -um* „cu barbă, bărbos” < lat. *barba*[1])[2]: ***Bȃrbatu: maritus***[3]***, vir***[4] (Alexi 1826), ***Barbát: maritus*** (*ELDRV* 1780, 1805), ***Bȃrbatu:*** **1. *vir, mas***[5]**, *homo***[6]**, 2. *vir, maritus, conjux***[7] (LB 1825: „a Lat. *barbatus* vel *vir vetus*).

Carte (< lat. *charta, -am* „foaie de papirus pregătită pentru scris, lucrare scrisă”)[8]: ***Carte: liber***[9] (Alexi 1826), ***Carte:*** **1. *liber*, 2. *epistola***[10]***, literae***[11] (LB 1825: „a Lat. *charta*”).

Iască (< lat. *esca* „hrană”)[12]: ***Éscȃ: fomes***[13] (Alexi 1826), ***Esca: fomes*** (*ELDRV* 1780), ***Iásca: fomes*** (*ELDRV* 1805), ***Esca: fomes*** (LB 1825: Ital. *esca*).

Mătrice[14] (< lat. *matrix, -cis* „femelă; uter al femeii”)[15]: ***Mȃtrice: convulsio, tormenta ventris et membrorum***[16] (Alexi 1826), ***Mȃtricé:*** **2. *passio colica***[17]***, tormina ventris*** (LB 1825).

Pădure[18] (< lat. *padule* de la *palus, -dis* „baltă, mlaştină”)[19]: ***Sélba*** (***pȃdure***): ***silva***[20] (Alexi 1826), ***Selba, padure: silva*** (*ELDRV* 1780), ***Sélba, padure: silva*** (*ELDRV* 1805), ***Pȃdure: sylva, saltus***[21]***, nemus***[22] (LB 1825: „Nota: Ital. *Padule* denotat *paludem*”).

[1] Toate etimologiile cuvintelor românești sunt date după DLR.
[2] Vezi REW s.v. *barbatus* „bärtig”.
[3] *Maritus, -i* „soț”.
[4] *Vir, -i* „bărbat; soț”.
[5] *Mas, maris* „mascul” (prin opoziție cu *femina*) (vezi Ernout-Meillet 1951 s.v. *mas*).
[6] *Homo, -inis* „om” (pl. *homines* „capi de familie”).
[7] *Conjux, -gis* (< *conjungo* „a uni, a lega împreună”) „soție/soț”.
[8] Vezi DLR s. v. *carte* și REW s.v. *charta* (griech.) „Papier”.
[9] *Liber, -bri* „1. fâșia de sub scoarța copacului, folosită pentru scris înainte de papirus, 2. carte” (vezi Ernout-Meillet 1951 s.v. *liber*).
[10] *Epistola, -ae* (< gr. ἐπιστολή) „scrisoare, misivă”.
[11] *Litterae, -arum* „scrisoare, misivă”.
[12] Vezi REW s.v. *esca* „Köder”.
[13] *Fomes, -itis* (< *foveo* „a încălzi”)„material de aprins focul, iască”.
[14] Cu sensul de „colici intestinale”.
[15] Vezi REW s.v. *matrix* „Gebärmutter”.
[16] *Convulsio, -onis* „convulsie”; *tormenta ventris et membrorum* „chinuri ale pântecelui și ale mădularelor”.
[17] *Passio colica* „suferință de colici”.
[18] Atestat cu același sens în: tosk., log., aspan, aportg. (vezi Meyer-Lübke 1911 s.v. 6183 *palus*).
[19] Vezi REW s.v. *palus, -dis* „Sumpf”, 2. *padulis*.
[20] *Silva, -ae* (cf. gr. ὕλη) „pădure”.
[21] *Saltus, -us* „vale împădurită, munte împădurit”.
[22] *Nemus, -oris* (< gr. νέμος) „pădure cu pășuni, crâng, pădure”.

BDD-A31442 © 2020 Jatepress
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 20:13:03 UTC)

Pământ (< lat. *pavimentum*[1])[2]: ***Pa̓me̓ntu**: **terra***[3] (Alexi 1826), ***De pamant = De terra*** (*ELDRV* 1780), ***De pamânt = De terra*** (*ELDRV* 1805), ***Pa̓me̓ntu: terra, humus***[4]***, solum***[5]***, tellus***[6] (LB 1825: „de la: *pavimentum*: o arie, façie, *p. e*. a càsii, unu locu pordositu: Cic. *I. Fr.* III, 1. 1").

Pulpă (cu sens anatomic: < lat. *pulpa* „carne fără grăsime și os")[7]: ***Pulpa̓**: **sura***[8] (Alexi 1826), ***Pulpa̓**: **pulpa, sura*** (LB 1825: „a Lat. *pulpa* i.e. carne séu parté qué càrnósà de pre osu: Martial III, 57, 3: Ital. *polpa*, Gall. *poulpe*, Hisp. *pulpa*").

Spate (< lat. *spatha* „spată, sabie")[9]: ***Spate**: **tergum***[10] (Alexi 1826), ***Spáte* vel *dos: dorsum***[11] (*ELDRV* 1780, 1805), ***Spate: dorsum, tergum*** (LB 1825: „Ital. *Spalle*, i. e. *humerus*").

Șa (pl. ***șale***) (cu sens anatomic: < lat. *sella* „scaun, șa")[12]: ***Séle: axilla***[13] (Alexi 1826), ***Șéle**: **lumbi***[14]***, *ilia***[15] (LB 1825).

3.2 Termeni moșteniți în română, cu sens diferit față de latina clasică, dar cu același sens ca în unele limbi (dialecte) romanice

Casă (< lat. *casa, -ae* „colibă, casă"[16])[17]: ***Casa̓: domus***[18] (Alexi 1826), ***in cása = in domo*** (*ELDRV* 1780, 1805), ***Casa̓: domus, aedes***[19]***, casa*** (LB 1825: „a Lat. *casa*").

[1] *Pavimentum, -i* (< *pavio* „a bătători, a nivela") „(lat. clas.) pământ bătătorit și nivelat"; în lat. creștinilor *pavimentum* poate deveni sinonim cu *terra* (v. Ambrosius, *Expositio psalmi* 118, 4, 2).
[2] Vezi REW s.v. *pavimentum* „Fußboden", „Estrich".
[3] *Terra, -ae* „Pământul; pământ (în opoziție cu *marea*)", panromanic.
[4] *Humus, -i* „pământ, sol": „Le nom indo-européen de la « terre » est conservé dans *humus* (v. aussi *homō*), mais a cessé en latin d'être proprement le nom de la « terre » par opposition au « ciel »" (Ernout-Meillet 1951 s.v. *terra*).
[5] *Solum, -i* „temelie ; pardoseală ; pământ ; ținut".
[6] *Tellus, -uris* „pământ; teren; proprietate; ținut"; sinonim poetic pentru *terra*.
[7] Vezi REW s.v. *pulpa* „Dickfleisch".
[8] *Sura, -ae* „pulpă a piciorului, gambă".
[9] Vezi REW s.v. *spatha* (griech.) „Schwert".
[10] *Tergum, -i* „spate (la om sau la animale)".
[11] *Dorsum, -i* „dos (la om și la animale)".
[12] Vezi REW s.v. *sella*" 1. Sessel", 2. „Sattel".
[13] *Axilla, -ae* „subsuoară".
[14] *Lumbus, -i* „șold, șale"
[15] *Ilia, -ium* „mațe, pântece".
[16] Vezi DLR s.v. *casă.*
[17] Vezi REW s.v. *casa* „Haus".
[18] *Domus, -us* „casă, locuință". „Comme le grec *οἶκος*, *domus* désigne la maison en tant que symbole de la famille […] (Ernout-Meillet 1951 s.v. *domus*).
[19] *Aedes, -is* „(sg.) „templu, lăcaș"; (pl.) „casă, locuință". „Sens premier « foyer, pièce où l'on fait du feu »" (Ernout-Meillet 1951 s.v. *aedes*).

BDD-A31442 © 2020 Jatepress
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 20:13:03 UTC)

Grâu (< lat. *granum* „grăunte, sâmbure")[1]: ***Grả̂u* vel *grả̂nu: triticum***[2] (Alexi 1826), ***Grả̂u* vel *grả̂nu: triticum*** (LB 1825: „a Lat. *granum*").

Foc (< lat. *focus* „vatră"[3])[4]: ***Focu: ignis***[5] (Alexi 1826), ***Foc: ignis*** (*ELDRV* 1780, 1805), ***Focu*: *ignis, focus*** (LB 1825: „Ital. *fuoco*, Hisp. *fuego*").

Ţărmur (probabil din lat. **termulus,* cf. şi lat. *terminus* „hotar")[6]: ***Tiermure*: *portus*[7], *litus***[8] (Alexi 1826), ***Ţermure*: *litus, ripa***[9] (LB 1825: „a Lat. *terminus*, Graec. τέρμα").

Unt (< lat. *unctum* „unguent" v. *ungo* „a unge, a parfuma")[10]: ***Untu: butyrum***[11] (Alexi 1826), ***Untu: butyrum*** (LB 1825).

3.3 Termeni moşteniţi, cu acelaşi sens ca în latina clasică şi ca în limbile romanice

Căldare (< lat. *caldaria* „baie caldă, căldare" de la *calidus* „cald")[12]: ***Cả̂ldare: caldarium, cacabus***[13] (Alexi 1826), ***Caldáre: ahenum***[14] (*ELDRV* 1780, 1805), ***Cả̂ldare: aenum***[15]***, ahenum, lebes***[16]***, cortina***[17]***, cucuma***[18] (LB 1825: „a Lat. *caldarium*").

Fiastru (< lat. *filiaster, -trum* „fiu vitreg, ginere" de la *filius*)[19]: ***Fiiastru: privignus***[20] (Alexi 1826), ***Filiástru: privignus*** (*ELDRV* 1780), ***Fiiástru: privignus*** (*ELDRV* 1805), ***Fiastru* séu *fiiastru: filiaster, privignus*** (LB 1825).

---

[1] Vezi REW s.v. *granum* „Korn".
[2] *Triticum, -i* (cf. *tero* „a fărâma, a pisa, a treiera") „grâu".
[3] Deja în latina târzie, *focus* este atestat la scriitorii creştini şi în scrierile medicale, cu sensul lui *iginis*, cu care se va transmite în limbile romanice: „Dans la l. des traducteurs de la *Bible* et dans celle des médecins, *focus* traduit déjà le gr. πῦρ [...]" (Ernout-Meillet 1951 s.v. *focus, -i*).
[4] Vezi REW s.v. *focus* „Feuer".
[5] *Ignis, -is* „foc".
[6] Vezi REW s.v. *tĕrmen* „Grenze", 2. **tĕrmĭne*, 3. **tĕrmĭte*.
[7] *Portus, -us* (cf. *porta*) „deschidere, trecere; port".
[8] *Litus, -oris* „ţărm de mare, litoral".
[9] *Ripa, -ae* „malul unui râu (fluviu)".
[10] Vezi REW s.v. *unctum* „Salbe".
[11] *Buthyrum, -i* (< gr. *βούτυρον*) „unt".
[12] Vezi REW s.v. *caldaria* „Kochkessel aus Metall".
[13] *Caccabus, -i* (< gr. *κάκκαβος*) „ceaun, cratiţă".
[14] *Ahenum, -i* (< *aes* „bronz") „vas din bronz".
[15] *Aenum, -i* vezi *ahenum, i*.
[16] *Lebes, -etis* (< gr. *λέβης*) „căldare, lighean".
[17] *Cortina, -ae* „vas mare rotund, căldare"
[18] *Cucuma, -ae* „ceaun".
[19] Vezi REW s.v. *filiaster* „Stiefsohn".
[20] *Privignus, -i* (< *privus, gigno*) „fiu vitreg", lit. „cel născut separat de ceilalţi" (vezi Ernout-Meillet 1951 s.v. *priuus*).

BDD-A31442 © 2020 Jatepress
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 20:13:03 UTC)

Fus (< lat. *fusus, -um* „fus")[1]: ***Fusu: spondylus***[2]***, verticulum***[3] (Alexi 1826), ***Fusu:*** 1. ***fusus***, 2. ***fusus, modius***[4]***, cylindrus***[5]***, axis,*** 3. ***trochlea preli***[6] (LB 1825).

Pai (< lat. *palea* „paie, pleavă")[7]: ***Paie: stramina*** (Alexi 1826), ***Paie:*** **plur.** ***stramen***[8]***, stramentum*** (LB 1825: „de la *palea* pléva, Ital. *paglia*").

Pântece (< lat. *pantex, -icis* „pântece, burtă, mațe")[9]: ***Pȃntece****:* ***venter***[10] (Alexi 1826), ***Pantece: venter*** (*ELDRV* 1780), ***Pântece: venter*** (*ELDRV* 1805), ***Pȃntece****:* 1. ***alvus, venter, pantex***[11]**,** 2. ***stomachus***[12]***, ventriculus*** (LB 1825*:* „a Lat. *pantex*, Ital. *pancia*").

Plângere (< lat. *plangere* „a lovi, a izbi pieptul cu pumnii (ca semn al disperării), a plânge gemând")[13]: ***Plȃngere: fletus***[14]***, planctus***[15] (Alexi 1826), ***Plȃngere: fletus, ploratus***[16] (LB 1825).

Preot (< lat. *presbyter* „bătrân", „preot" din gr. *πρεσβύτερος* „bătrân, venerabil")[17]: ***un Preotu: sacerdos***[18] (Alexi 1826), ***Preotu: sacedos, presbyter*** (LB 1825).

3.4 Termeni moșteniți din latina vulgară, neatestați în latina clasică, cu sens diferit față de limbile romanice

Cârnaț (lat. **carnacium* < *caro* „carne")[19]: ***Cȃrnati: farcimina***[20] (Alexi 1826), ***Cȃrnatiu: farcimen, botulus***[21] (LB 1825: „Etym. *carne, carnatus*).

[1] Vezi REW s.v. *fusus* „Spindel".
[2] *Spondylus, -i* (< gr. *σπόνδυλος*) „vertebră".
[3] *Verticulum, -i* (< *verto* „a întoarce") „articulație; balama".
[4] *Modius, -i* „baniță (măsură)", dar *modiolus, i* (dim. din *modius*) „butuc al roții; pivot".
[5] *Cylindrus, -i* (< gr. *κύλινδρος*) „cilindru".
[6] *Trochlea preli* „scripetele teascului".
[7] Vezi REW s.v. *palea* „Stroh".
[8] *Stramen, -inis* (< *sterno* „a așterne") „așternut de paie, paie".
[9] Vezi REW s.v. *pantex* „Wanst".
[10] *Venter, -tris* „pântece, burtă, stomac".
[11] *Pantex, -cis* „mațe, pântece". „Mot de la langue populaire" (Ernout-Meillet 1951 s.v. *pantex*).
[12] *Stomachus, -i* (< *στόμαχος*) „esofag, gâtlej; stomac".
[13] Vezi REW s.v. *plangĕre* „klagen", „weinen".
[14] *Fletus, -us* (< *fleo* „a plânge, a jeli") „plâns, lacrimi".
[15] *Planctus, -us* (< *plango* „a lovi; a plânge gemând") „lovire cu putere, lovire cu pumnii în piept, geamăt, bocet".
[16] *Ploratus, -us* (< *plorare* „a țipa, a boci") „bocet, plânset; lacrimi".
[17] Vezi REW s.v. *presbyter* „Priester", 2. *praebyter* CIL. X, 6635.
[18] *Sacerdos, -otis* (< *sacer* „divin, sfânt") „slujitor al divinității, preot".
[19] Vezi REW s.v. *carnacius* „aus Fleisch".
[20] *Farcimen, -inis*, pl. *farcimina* (< *farcio* „a umple") „cârnați umpluți, caltaboși".
[21] *Botulus, -i* „cârnat, caltaboș".

BDD-A31442 © 2020 Jatepress
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 20:13:03 UTC)

Cuptor (< lat. **coctorium* < *coquere* „a coace”)[1]: ***Cuptoriu: fornax***[2] (Alexi 1826), ***Cuptor: fornax*** (*ELDRV* 1780), ***Cuptoriu: fornax*** (*ELDRV* 1805), ***Cuptoriu:* 1. *fornax*, 2. *furnus***[3] (LB 1825: „a Lat. *coctorium*”).

Flacără (lat. **flaccula, -am* pentru *facula* „făclie mică”, diminutiv de la *fax* „torță, făclie”)[4]: ***Flacără: flamma***[5] (Alexi 1826), ***Flacara: flamma*** (*ELDRV* 1780, 1805), ***Flacăra: flamma*** (LB 1825: „a Lat. *flagro*”[6]).

Guturai (< lat. **gutturalium* < *guttur* „gât, gușă”)[7]: ***Guturaiu: gravedo***[8] (Alexi 1826), ***Gutunariu séu Guturariu: gravedo, catarrhus***[9] (LB 1825: „a Lat. *guttur*”).

Suflet (< lat. **sufflitus* < *sufflare* „a umfla, a sufla în...”)[10]: ***Sufletu: anima***[11] (Alexi 1826), ***Suflet: anima*** (*ELDRV* 1780, 1805), ***Sufletu:* 1. *animus***[12]***, anima*** (LB 1825).

Volbură (< lat. **volvula* < *volvere* „a învârti”)[13]: ***Volbură: turbo***[14] (Alexi 1826), ***Volbura: turbo*** (*ELDRV* 1780, 1805), ***Volbură: turbo, vortex***[15] (LB 1825: „*a Graec. βομβεω. in gyrum ago. Ital*. Volgere”).

3.5 Termeni moșteniți din latina vulgară sau târzie, neatestați în latina clasică, cu sensuri ca în alte limbi romanice

Beutură (lat. **bibitura*, idem)[16]: ***Beutură: potus***[17]***, potio***[18] (Alexi 1826), ***Beutură: potus, potio*** (LB 1825: „Ital. *bevanda*, Hisp. *Bevida*).

[1] Vezi REW s.v. **coctorius* „zum Kochen gehörig”.
[2] *Fornax, -acis* „cuptor (pentru oale, metale etc.)”; cuvânt panroman, în afară de română.
[3] *Furnus, -i* „cuptor (pentru făcut pâinea, gătit) cuvânt panroman, în afară de română”.
[4] Vezi REW s.v. *facula* „Fackel”, 2. **flacula*.
[5] *Flamma, -ae* „flacără, foc”.
[6] *Flagro* „a arde”. Etimologie eronată.
[7] Vezi REW s.v. *gŭttur* „Kehle”.
[8] *Gravedo, -inis* (< *gravis* „greu”) „greutate a membrelor, a capului, răceală”.
[9] *Catarrhus, -i* (< gr. *κατάρρους*) „catar, guturai”.
[10] Vezi REW s.v. *sŭfflāre* „blasen”.
[11] *Anima, -ae* „suflet, suflul vieții”.
[12] *Animus, -i* „suflet, spirit; minte, gând”.
[13] Vezi REW s.v. *vŏlvŭlus* „Winde” (Pflanze) CGIL. V, 398).
[14] *Turbo, -inis* (< *turba, ae* „agitație, dezordine”) „vârtej al vântului, furtună”.
[15] *Vortex, -icis* (< *verto* „a întoarce; a răsturna”) „vârtej (de vânt, de apă)”.
[16] Vezi DLR s. v. *băutură*: „ital. *bevitura*, sard. log. *biidura*, v-fran. *boiture* […]”. Vezi REW s.v. *bibitura* „Getrank”.
[17] *Potus, -us* (< *poto* „a bea”) „băut; băutură”.
[18] *Potio, -onis* (< *poto* „a bea”) „băut; băutură”.

BDD-A31442 © 2020 Jatepress
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 20:13:03 UTC)

Doagă (< lat. *doga*[1] „vas, vas de măsurat lichide")[2]: ***Dógả: tabula doliaris***[3] (Alexi 1826), ***Dógả: assis***[4] **vel** ***tabula doliaris*** (LB 1825).

Friptură (lat. **frictura*, *-am* < *frigo* „a frige, a prăji")[5]: ***Friptură: assatura***[6] (Alexi 1826), ***Friptură: assum, assatura, caro assa*** (LB 1825).

Păcurar (< lat. *pecorarius* „cel care crește animale la fermă"[7] de la *pecus* „turmă, cireadă")[8]: ***Pẻcurariu: opilio***[9] (Alexi 1826), ***Pẻcurariu: ovilio***[10]***, opilio, pastor ovium*** (LB 1825: „de la *pecuarius*, păstoriu de marhả. Ital. *peccorajo*").

Sapă (< lat. *sappa*[11] „sapă")[12]: ***Sapả: ligo***[13] (Alexi 1826), ***Sápa: ligo*** (*ELDRV* 1780, 1805), ***Sapả: ligo, sarculum***[14]***, rastrum***[15] (LB 1825: „It. *zappa*").

3.6 Termeni moșteniți doar în română, cu același sens ca în latină

Lingură (< lat. *lingula*[16] = *ligula* „lingură, spatulă")[17]: ***Lingurả: cochlear***[18] (Alexi 1826), ***Lingurả:*** 1. ***ligula, lingula, cochlear, cochlearium,*** 2. ***rudis***[19]**,** 3. ***trulla***[20]**,** ***cementaria***[21] (LB 1825).

Zeamă (lat. *zema, atis* „zeamă, fiertură"): *Zupa* vel ***Zama: jusculum***[22] (Alexi 1826), ***Zamả:*** 1. ***succus***, 2. ***jus, jusculum*** (LB 1825: „a Graeco *ζωμος. jus*").

[1] Termen atestat în latina târzie (sec. IV).
[2] Vezi REW s.v. *doga* 1. „Fassung des Grabens", „Damm", „Graben", 2. Faßdaube".
[3] *Doliaris, -e* (< *dolium* „vas mare din lut sau din lemn, pentru vin, ulei etc.") „de butoi"; *tabula doliaris* „scândură de butoi".
[4] *Assis, -is* sau *axis, is* „scândură lată, blană".
[5] Vezi REW s.v. **frictura* „Rösten", „Braten".
[6] *Assatura, -ae* (< *asso* „a frige, a prăji", de la *assus* < **ars(s)us*) „carne friptă, friptură".
[7] Termenul nu este atestat în latina clasică, vezi Gaffiot 2000 s.v. *pecorarius, -ii*.
[8] Vezi REW s.v. **pĕcŏrārius* „Hirt".
[9] *Opilio, -onis* „cioban, păstor".
[10] *Ovilio, -onis* vezi *opilio, -onis*.
[11] Cuvânt atestat în latina târzie, la Isidor de Sevilla (sec. VI-VII).
[12] Vezi REW s.v. **sappa* „Hacke", „Haue".
[13] *Ligo, -onis* „târnăcop, cazma".
[14] *Sarculum, -i* (< *sarrio* „a prăși") „săpăligă".
[15] *Rastrum, -i* (< *rado* „a rade, a curăța de resturi") „hârleț".
[16] Diminutiv de la *lingua, -ae* „limbă".
[17] Vezi REW s.v. *lingula* „Löffel", 2. *lingula.*
[18] *Cochlear, -is* (< *cochlea, -ae* „melc") „lingură".
[19] *Rudis, -is* „spatulă (cu care se amestecă)".
[20] *Trulla, -ae* (< *trua, ae* „linguroi cu găuri") „lingură mică de spumuit".
[21] *Caementaria, -ae* (< *caementum, -i* „piatră de construcție") „cioplitor în piatră". Autorii LB 1825 folosesc cuvântul cu sensul de „mistrie".
[22] *Jus, juris* și *jusculum, -i* „sos, zeamă".

BDD-A31442 © 2020 Jatepress
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 20:13:03 UTC)

3.7 Termeni moşteniţi doar în română, cu sens diferit faţă de latină

Albină (< lat. *alvina*[1] „stup")[2]: ***Albină: apis***[3] (Alexi 1826), ***Albina: apis*** (*ELDRV* 1780), ***Álbina: apis*** (*ELDRV* 1805), ***Albină: apis*** (LB 1825: „a Lat. *alveus*, vel *alvear*, quasi *musca alvina*").

Înţelepciune (lat. *intellectio, -onem*[4]): ***Inţelepciune: sapientia***[5] (Alexi 1826), ***Inţelepciune: sapientia, prudentia***[6] (LB 1825: „a Lat. *intellectio*).

Lângoare (lat. *languor, -orem* „slăbiciune, oboseală, boală")[7]: ***Lângóre***: ***febris ardens, maligna***[8] (Alexi 1826), ***Lângóre***: ***febris ardens, maligna*** (LB 1825: „a Lat. *langvor*: ital. languore vel *langura*").

Mădular (< lat. *medullaris* de la *medulla* „măduvă")[9]: ***Mădulariu***: ***membrum***[10] (Alexi 1826), ***Mẹ́dulariu: membrum, artus***[11] (LB 1825: „a Lat. *medullaris*").

Ospăţ (< lat. *hospitium* „ospitalitate, găzduire, adăpost")[12]: ***Un ospetiu: convivium***[13] (Alexi 1826), ***Ospẹ́ţiu: convivium, epulum***[14]***, epulae, -arum*** (LB 1825).

3.8 Termeni derivaţi de la cuvinte româneşti moştenite din latină

Acoperământ (< *acoperi* < *coperi* < lat. *cooperire* „a acoperi cu totul"): ***Acoperemẹ́ntu: tectum***[15] (Alexi 1826), ***Acoperemẹ́ntu***[16]***: tectum domus*** **(**LB 1825).

Alun (deriv. din *alună* < lat. *avellana* „alună"): ***Alunu: corylus***[17] (Alexi 1826), ***Allun: corylus*** (*ELDRV* 1780), ***Állun: corylus*** (*ELDRV* 1805), ***Alunu: corylus*** (LB 1825).

---

[1] *Alvus*, *-i* „pântece, stomac"; „stup".
[2] Vezi DLR s.v. *albină*.
[3] *Apis, -is* „albină".
[4] Deşi DLR (s.v. *înţelepciune*) precizează ca sensuri ale lui *intellectio, -onem* „cunoaştere, explicare", cuvântul este atestat în limba latină ca termen de retorică, cu sensul „sinecdocă" şi în latina târzie (creştină) cu sensurile: „Sens, semnificaţie", la Tertulian (sec. II).
[5] *Sapientia, -ae* (< *sapiens* „inteligent" < *sapio* „fig. a se pricepe, a înţelege") „judecată, inteligenţă, înţelepciune".
[6] *Prudentia, -ae* (< *prudens* „care ştie dinainte" < *providens* „prevăzător") „previziune; înţelepciune".
[7] Vezi REW s.v. *languor* „Mattigkeit".
[8] *Febris ardens, maligna* „febră arzătoare, rea" (febră tifoidă).
[9] Vezi REW s.v. *medulla* „Mark".
[10] *Membrum, -i* „mădular al corpului".
[11] *Artus, -us* „(pl.) încheieturi, mădulare".
[12] Vezi REW s.v. *hospĭtium* „Herberge".
[13] *Convivium, -ii* (< *cum, vivo* „a trăi, a se bucura de viaţă") „petrecere cu oaspeţi, ospăţ".
[14] *Epulum, -i* „ospăţ (solemn, sacru)".
[15] *Tectum, -i* (< *tego* „a acoperi") „acoperiş".
[16] Cu sens de „acoperiş al casei", LB 1825 trimite la ***Acoperişu*** **„2. tectum domus"**.
[17] *Corylus, -i* (< gr. *κόρυλος*) „alun".

BDD-A31442 © 2020 Jatepress
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 20:13:03 UTC)

Amețeală (*ameți*[1] + suf. *-eală*): ***Ametélả: vertigo***[2] (Alexi 1826*),* ***Amețélả:* 1. *vertigo*, 2. *deliquium*** (LB 1825: „a Lat. *amens* id est: *mente perturbatus*").

Căsătorie (*căsător*[3] + suf. *-ie*): ***Cả̀sả̀torie: conjugium***[4] (Alexi 1826), ***Casatorie: conjugium*** (*ELDRV* 1780, 1805), ***Cả̀sả̀torie: conjugium, connubium***[5]***, matrimonium***[6] (LB 1825: „Ital. *accasamento*").

Căutătoare (*căuta*[7] „a privi, a se uita" + suf. *-toare*): ***Cả̀utả̀tóre: speculum***[8] (Alexi 1826), ***Cả̀utả̀tóre: speculum*** (LB 1825).

Creștet (*crește*[9] + suf. *-et*): ***Crescetu: vertex***[10] (Alexi 1826), ***Crescet: vertex*** (*ELDRV* 1780), ***Créstet: vertex*** (*ELDRV* 1805), ***Crescetu* vel *creștetu: vertex capitis*** (LB 1825: „a Lat. *crista*).

Fiertură (*fiert*[11] + suf. *-ură*): ***Ferturằ: coctura***[12] (Alexi 1826); ***Ferturằ:*** 1. ***coctio, coctura*****,** 2. ***edulium coctum, cibus elixus*** (LB 1825).

Frăgar (*frag*[13] + suf. *-ar*): ***Frả̀gariu: morus***[14]***, sycomorus***[15] (Alexi 1826), ***Frả̀gariu: morus, sycomorus*** (LB 1825).

Frigare (*frige*[16] + suf. *-are*): ***Frigare: veru***[17] (Alexi 1826), ***Frigáre: veru*** (*ELDRV* 1780, 1805), ***Frigare: veru*** (LB 1825: „a *frigu, ere*").

Grăsime (*gras*[18] + suf. *-ime*): ***Grả̀sime: pingvedo***[19] (Alexi 1826), ***Grasime: pingve, pingvedo, pingvitudo, obesitas***[20] (LB 1825).

[1] *Ameți* < **ammattire* (probabil derivat de la *mattus* „beat").
[2] *Vertigo, -inis* (< *verto* „a roti") „rotire, vârtej, amețeală, vertij".
[3] *Căsător* < **căsà* din lat. vulg. **casare* „a întemeia o căsnicie" (v. DLR s.v. *căsătoriu*).
[4] *Conjugium, -ii* (< *conjungo* „a lega, a uni") „unire, unire conjugală, căsătorie".
[5] *Connubium, -ii* < (< *cum*, *nubo* „a-și acoperi capul cu vălul de nuntă, a se mărita") „căsătorie".
[6] *Matrimonium, ii* (< *mater* „mamă") „căsătorie".
[7] *Căuta* < **cavitare* (< *caveo* „a se păzi").
[8] *Speculum, -ii* (< *specio* „a privi") „oglindă".
[9] *Crește* < *cresco* „a se naște; a crește".
[10] *Vertex, -cis* (< *verto* „a roti") „vârtej; creștet, cap".
[11] *Fiert* < *fierbe* (< *ferveo* „ fierbe").
[12] *Coctura, -ae* (< *coquo* „a coace, a fierbe") „fierbere, fiertură".
[13] *Frag* < *fragum*, pl. *fraga* „fragi".
[14] *Morus, -i* (cf. gr. *μόρον*) „dud".
[15] *Sycomorus, -i* „sicomor" (< gr. *συκόμορυς*).
[16] *Frige* < *frigo* „a frige".
[17] *Veru, -us* „frigare; țepușă".
[18] *Gras* < lat. pop. *grassus, -a, -um*, din *crassus* + *grossus* (v. DLR s.v. *gras*).
[19] *Pinguedo, -inis* (< *pinguis, -e* „gras" (cu sens propriu și figurat) (v. Ernout-Meillet 1951 s.v. *pinguis*).
[20] *Obesitas, -atis* (< *obesus* „prea gras" < *ob, edo* „a mânca") „obezitate, grăsime".

BDD-A31442 © 2020 Jatepress
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 20:13:03 UTC)

Învățător (*a învăța*[1] + suf. *-ător*): ***Invețiatoriu: praeceptor***[2]***, moderator***[3] (Alexi 1826), ***Invețietoriu:* 1. *doctor***[4]***, magister***[5]***, praeceptor, institutor***[6]***, eruditor***[7]***, moderator*** (LB 1825).

Junghiu (derivat postverbal din *junghia* < lat. *jugulo, -are* „a tăia gâtul”): ***Junghiu: pleuritis***[8]***, dolor lateris*** (Alexi 1826), ***Junghiu: punctio***[9]***, dolor acutus, pleuris*** (LB 1825).

Negreală (*negru*[10] + suf. *-eală*): ***(Tintă), Negréla: atramentum***[11] (Alexi 1826), ***(Cernealla), Negrealla: atramentum*** (*ELDRV* 1780), ***(Cerneala), Negreala: atramentum*** (*ELDRV* 1805), ***Negréla: atramentum*** (LB 1825: „a Lat. *nigritudo*).

Secerător (*secera*[12] + suf. *-ător*): ***Secerătoriu: messor***[13] (Alexi 1826), ***Sécerătoriu: messor*** (LB 1825).

Spălătoare „lighean în care se spală vasele” (*spăla*[14] + suf. *-toare*): ***Spălătóre: vas ad lavanda vasa***[15] (Alexi 1826). În LB 1825 s.v. *Spălătóre*, cuvântul este consemnat cu sensuri diferite: „muére quaré spală queva” și „cărpă, sdramță cu quaré se spală, vasele etc.”).

Storcător (*stoarce*[16] < lat. *extorquare* + suf. *-ător*): ***Storcătoriu: torcular***[17] (Alexi 1826).

Unsoare (*uns*[18] + suf. *-oare*): ***Unsóre: pingvedo*** (Alexi 1826), ***Unsóre:*** 1. ***pingve, pingvedo, pingvitudo***, 2. ***ungventum***[19] (LB 1825).

[1] *Învăța* < lat. pop. **in-vitio*, de la *vitium, -ii* „viciu” (vezi DLR s.v. *învăța*).
[2] *Praeceptor, oris* (< *praecipio* „a lua înainte; a da sfaturi”),„învățător, maestru”.
[3] *Moderator, -oris* (< *moderor* „a conduce, a dirigui”) „moderator; conducător”.
[4] *Doctor, -oris* (< *doceo* „a învăța pe cineva”) „învățător, maestru”.
[5] *Magister, -tri* (< *magnus* „mare”) „comandant; dascăl, învățător”.
[6] *Institutor, -oris* (< *instituo* „a forma, a instrui”) „fondator; preceptor, învățător”.
[7] *Eruditor, -oris* (< *erudio* „a instrui, a învăța, a forma”) „învățător, preceptor”.
[8] *Pleuritis, -idis* (< gr. *πλευρῖτις*) „pleurezie”.
[9] *Punctio, -onis* (< *pungo* „a împunge, a înțepa”) „înțepătură, durere ascuțită”.
[10] *Negru* < *niger, -gra, -grum* „negru”.
[11] *Atramentum, -i* (< *ater, -tra, -trum* „negru”) „negreală; cerneală” (< *ater* „negru”).
[12] *Secera* < *sicilare* (*sicilire*) „a tăia cu secera” (< *sicilis, -is* „seceră”).
[13] *Messor, -oris* (< *meto* „a recolta”) „secerător de grâne, culegător de fructe”.
[14] *Spăla* < **experlavare* (< *lavare* „a spăla, a scălda”).
[15] *Vas ad lavanda vasa* „vas de spălat vase”.
[16] *Stoarce* < *extorquare* (< *torquere* „a suci, a răsuci”).
[17] *Torcular, -aris* (< *torqueo* „a suci, a răsuci”) „teasc, presă”.
[18] *Uns* < *unge* (< *ungere* „a unge, a da cu unsoare”).
[19] *Vnguentum, -i* (*ungere* „a unge, a da cu unsoare”) „ulei parfumat, pomadă”.

BDD-A31442 © 2020 Jatepress
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 20:13:03 UTC)

3.9 Sintagme formate din cuvinte moştenite din latină, diferite de echivalentele din latina clasică (Alexi 1826)

Cutremuru pământului: terrae motus; Versarè apelor: diluvium; Muiiere vechiă: senex foemina; Feméie groasă: foemina gravida; Lumina ochiului: pupilla; Furcă de torsu: colus; Façie de masă: mappa mensalis; Peptine de lemnu: rastrum; Cărbune viu: pruna; Pétră puciosă: sulphur; Flóre sórelui: heliotropium; Porcu silbatecu: aper; Gaiină de apă: fulica[1]*; Facitoriu de carè: opifex rhedarius; Friguri ferbinti: febris calida.*

Omu tènер: homo iuvenis; Vestmèntu de sèrbători: vestis ferialis; Vestmèntu de tote dilele: vestis quotidiana; Lumină de céră: candela cerea; Lumină de sèuu: candela sevacia; Vinu nouu: vinum hornum; Vinu vechiu: vinum antiquum; Vinu acru: vinum acidum; Vinu fertu: vinum fermetatum; Vinu arsu: crematum; Pâne de grâu: panis triticeus.

4. Concluzii

Româna este echivalată în mod firesc cu latina clasică, limbă de cultură a Antichității, dar și limbă a științei în epoca în care trăiesc filologii Școlii Ardelene. Latina clasică, alături de cea ecleziastică, este limba învățată de această generație de intelectuali în colegiile de la Blaj, Viena sau Roma, pe baza scrierilor literare.

Prin comparația cu latina clasică, filologii Școlii Ardelene fac un mare serviciu limbii române, ajutând la cunoașterea ei din trei perspective diferite: legătura organică cu latina, apartenența la familia limbilor romanice, individualitatea limbii române, prin evoluții specifice de la latină la română.

Din perspectiva cititorilor străini, romanici sau neromanici, punerea românei în relație cu latina clasică scotea în evidență atât asemănările explicite, acolo unde echivalentul latin coincidea cu etimonul cuvântului românesc, cât și faptul că o parte din diferențele lexicale își aveau originea tot în limba latină.

În mai multe cazuri, diferențele dintre termenii din latina clasică și termenii românești subliniază tocmai romanitatea limbii române, apropierea ei de celelalte limbi romanice din epoca respectivă, pe baza unor evoluții lexicale și semantice comune.

Exemplele excerptate din glosarele celor două gramatici și din *Lexicon...* dovedesc faptul că autorii lor făceau diferența necesară între latina clasică și latina vulgară al cărei rezultat, în urma unor evoluții lexicale și semantice, au fost limbile romanice.

[1] *Fulica, -ae* „lișiță (pasăre de baltă)".

BDD-A31442 © 2020 Jatepress
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 20:13:03 UTC)

Referințe bibliografice

Chivu, Gheorghe. 2019. *The Transylvanian School – a new assessment*, in „Diversité et identité culturelle en Europe", XVI, nr. 2, p. 47-56.

Ernout, A., Meillet, A. 1951. *Dictionnaire étymologique de la langue latine*. Troisième édition revue, corrigée et augmentée d'un index. Paris: Klincksieck.

Gaffiot, Félix. 2000. *Le Grand Gaffiot. Dictionnaire latin-français*. Nouvelle édition revue et augmentée sous la direction de Pierre Flobert. Paris: Hachette.

Gheție, Ion. 1982. *Introducere în studiul limbii române literare*. București: Editura Științifică și Enciclopedică.

Guțu, Gheorghe. 2003. *Dicționar latin-român*. Ediția a II-a revăzută și adăugită. București: Humanitas.

Ivănescu, G. 1980. *Istoria limbii române*. Iași: Editura Junimea.

Nicolescu, Aurel. 1971. *Școala Ardeleană și limba română*. București: Editura Științifică.

Niculescu, Alexandru. 2007. *L'altra latinità. Storia linguistica del romeno tra Oriente e Occidente*. A cura di Alvaro Barbieri, Dan Octavian Cepraga, Roberto Scagno. Verona: Edizioni Fiorini.

Pervain, Iosif și Protase, Maria. 1970. *Petru Maior și* Lexiconul de la Buda, in CL, XV, nr. 1, p. 11-22.

Simion, Eugen. 2018. *Școala Ardeleană*, I. *Scrieri istorice*. Antologie de texte alcătuită și coordonată de Eugen Pavel. Prefață de Eugen Simion. București: Editura Fundației Naționale pentru Știință și Artă.

Ursu, N. A.. 1971. *Modelul gramaticii lui Samuil Micu și Gheorghe Șincai*, în „Limba română", XX, nr. 3, p. 259-272.

Sigle

Alexi 1826 = Alexi, Ioan. 1826. *Grammatica daco-romana sive valachica latinitate donata, aucta, ac in hunc ordinem redacta*. Viena.

ELDRV 1780 și ELDRV 1805: Micu, Samuil și Șincai, Gheorghe. 1980. *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae.* Studiu introductiv, traducerea textelor și note de Mircea Zdrenghea. Cluj-Napoca: Editura Dacia.

DLR = *** *Dicționarul limbii române*, lit. *A-Z*. București. 1913-2000.

LB 1825 = *** *Lesicon romȧnescu-lȧtinescu-ungurescu-nemțescu quare de mai multi autori, in cursul' a trideci, si mai multoru ani s'au lucratu. seu Lexicon valachico-latino-hungarico-germanicum quod a pluribus auctoribus decursu triginta et amplius annorum elaboratum est*. Typis et Sumtibus Typographiae Regiae Universitatis Hungaricae: Budae. 1825.

REW = Meyer-Lübke, W. 1911. *Romanisches etymologisches wörterbuch*, Heidelberg: Carl Winter's Universitätsbuchhandlung.

BDD-A31442 © 2020 Jatepress
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 20:13:03 UTC)